

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin
2007-ci il 23 iyul tarixli İ-73/1
nömrəli əmri ilə təsdiq edilmişdir

**“GƏLİRLƏR ÜZRƏ” KOMMERSİYA
TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN 6 № li MİLLİ MÜHASİBAT
UÇOTU STANDARTI**

**Bakı şəhəri
2007-ci il**

MÜNDƏRİCAT

ÜMUMİ MÜDDƏALAR.....	3
STANDARTIN TƏTBİQİ SAHƏSİ	3
ƏSAS ANLAYIŞLAR	4
GƏLİRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	4
MALLARIN SATIŞI.....	5
XİDMƏTLƏRİN GÖSTƏRİLMƏSİ	6
FAİZ GƏLİRİ, ROYALTİ VƏ DİVİDENTLƏR.....	7
SAİR GƏLİR.....	8
GƏLİRİN TƏQDİM EDİLMƏSİ VƏ AÇIQLANMASI	9
QÜVVƏYƏ MINMƏ TARİXİ	9
Əlavə 1 – “Gəlir” adlı 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı ilə müqayisə	10

“GƏLİRLƏR ÜZRƏ” KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN 6 № li MİLLİ MÜHASİBAT UÇOTU STANDARTI

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Standartın təyinatı

1. Bu Standart «Mühasibat Uçotu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq hazırlanmış və “Gəlir” adlı 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına əsaslanmışdır.

Məqsəd

2. Bu Standartın məqsədi 1 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına əsasən müəyyən edilmiş qaydada müəssisə tərəfindən gəlirin Mənfəət və zərər haqqında hesabatda ardıcıl, etibarlı və şəffaf formada tanınmasının, qiymətləndirilməsinin və açıqlanmasının təmin edilməsidir.

STANDARTIN TƏTBİQİ SAHƏSİ

3. Bu Standart, Uçot Qaydaları nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasının Mühasibat Uçotu haqqında Qanununun 10-cu maddəsinə əsasən maliyyə hesabatlarını hazırlayan kommersiya təşkilatları tərəfindən tətbiq edilir.
4. Mühasibat uçotunu tənzimləyən qüvvədə olan normativ-hüquqi aktlar ilə bu Milli Mühasibat Uçotu Standartı arasında ziddiyyət yarandığı halda, hazırkı Standart tətbiq edilir.
5. Bu Standart aşağıdakı əməliyyatlar və hadisələr nəticəsində yaranan gəlirlərə tətbiq edilir:
 - (a) müəssisə tərəfindən satış məqsədilə istehsal olunmuş və ya yenidən satılması üçün alınmış malların, torpaq sahələrinin və ya digər əmlakın satışı;
 - (b) xidmətlərin göstərilməsi;
 - (c) faiz, royalti və dividendlər gətirən müəssisənin aktivlərinin digər şəxslər tərəfindən istifadə edilməsi;
 - (ç) bu Standartın 6-cı maddəsində göstərilmiş əməliyyatlar və hadisələr istisna olmaqla, bütün digər əməliyyatlar və hadisələr.
6. Bu Standart aşağıda göstərilən əməliyyatlar və hadisələr nəticəsində yaranan gəlirlərə tətbiq edilmir:
 - (a) icarə müqavilələri;
 - (b) iştirak payı metodu ilə uçota alınmış investisiyalardan yaranan dividendlər;
 - (c) sığorta şirkətlərinin sığorta müqavilələri;
 - (ç) maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyərindəki dəyişikliklər və ya onların satışı;
 - (d) digər qısamüddətli aktivlərin ədalətli dəyərindəki dəyişikliklər;
 - (e) kənd təsərrüfatı fəaliyyətinə aid bioloji aktivlərin ədalətli dəyərindəki dəyişikliklər və onların ilkin tanınması;
 - (ə) kənd təsərrüfatı məhsullarının ilkin tanınması;
 - (f) tikinti müqavilələri ilə birbaşa bağlı olan xidmətlərin göstərilməsi;
 - (g) faydalı qazıntıların hasilatı;
 - (ğ) 2 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartının və digər müvafiq Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tələblərinə əsasən, kapital hesablarında bilavasitə uçota alınan sair gəlirlərin yaranmasına səbəb olan əməliyyatlar və hadisələr.

ƏSAS ANLAYIŞLAR

7. Bu standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

Adi fəaliyyət – təsərrüfat məqsədlərinə nail olmaq üçün müəssisə tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətdir.

Ədalətli dəyər – müstəqil, yaxşı məlumatlandırılmış və bu cür əməliyyatın həyata keçirilməsində maraqlı olan tərəflər arasında əməliyyatın icrası zamanı aktivin mübadilə edilməsi və ya öhdəliyin yerinə yetirilməsi mümkün olan məbləğdir.

Tanınma

8. Bu Standartın tətbiqi sahəsinə daxil olan gəlirlər onlar ilə əlaqədar gələcək iqtisadi səmərənin müəssisəyə daxil olacağı ehtimal olunduğu və bu səmərənin dəyərinin etibarlı səviyyədə qiymətləndirilə biləcəyi anda Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmalıdır.
9. Gəlir yalnız müəssisənin hesabına daxil olmuş və ya daxil olacaq iqtisadi səmərənin ümumi mədaxilini özündə əks etdirir. Üçüncü tərəfin adından yığılan vəsaitlər müəssisəyə daxil olan iqtisadi səmərə hesab edilmir və müəssisənin kapitalının artması ilə nəticələnir. Bu səbəbdən, belə vəsaitlərin daxil olması gəlir hesab edilməyərək Mənfəət və zərər haqqında hesabatda və kapitalda tanınmır.

GƏLİRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

10. Əməliyyatdan yaranan gəlirin məbləği, adətən müəssisə və aktivin alıcısı və ya istifadəçisi arasındakı razılaşma əsasında müəyyənləşdirilir. Bu gəlir müəssisə tərəfindən aktivin satılması nəticəsində, təqdim olunan hər hansı satış endirimləri nəzərə alınmaqla, əldə olunmuş və ya əldə edilməsi gözlənilən ödəmənin ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirilir. Bu gəlir pul vəsaitləri və ya onların ekvivalentləri, qeyri-pul (qeyri-monetar) aktivləri, habelə müəssisənin öhdəliklərinin azalması şəklində əldə edilə bilər.
11. Pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin daxil olması təxirə salındıqda, təxirə salınmış ödənişin ədalətli dəyəri alınması gözlənilən pul vəsaitləri məbləğinin nominal dəyərindən az ola bilər. Məsələn, müəssisə alıcıya faizsiz kredit verə və ya satılmış malların ödənişi əvəzində bazarda mövcud olan ədalətli dərəcədə aşağı faiz dərəcəli veksəl qəbul edə bilər. Müqavilə maliyyə əməliyyatını əks etdirdikdə, əvəzləşdirmənin ədalətli dəyəri bütün gələcək daxilolmaların şərti faiz dərəcəsinin tətbiqi əsasında diskont edilməsi yolu ilə hesablanır. Şərti faiz dərəcəsi aşağıdakı iki göstəricidən daha dəqiq müəyyənləşdirilə bilən göstərici hesab olunur:
- (a) analogi kredit reytinginə malik olan emitentin oxşar maliyyə alətləri üzrə üstünlük təşkil edən faiz dərəcəsi; və ya
 - (b) əvəzləşdirmənin nominal dəyərini malların və xidmətlərin ödənişinin təxirə salınmaması şərti ilə satışın cari qiymətinə diskont edən faiz dərəcəsi.
- Əvəzləşdirmənin ədalətli dəyəri ilə nominal dəyəri arasındakı fərq faiz gəliri kimi tanınır.
12. Mallar və ya xidmətlər dəyərinə və mahiyyətinə görə oxşar olan mallar və ya xidmətlər ilə mübadilə edildikdə, bu mübadilə gəlir əmələ gətirən əməliyyat hesab edilmir.
13. Mallar və ya xidmətlər oxşar olmayan mallar və ya xidmətlərlə mübadilə edildikdə, həmin mübadilə gəlir yaradan əməliyyat hesab olunaraq, yaranmış gəlir qarşı tərəfdən əldə edilmiş malların və ya xidmətlərin (alınmış pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin məbləğinə qədər artırılmış və ya verilmiş pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin məbləğinə qədər azaldılmış) ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirir. Lakin, alınmış malların və ya qarşı tərəfin göstərdiyi xidmətlərin ədalətli dəyərini etibarlı əsasda qiymətləndirmək mümkün olmadığı halda, gəlir təhvil verilmiş malların və ya təqdim olunmuş xidmətlərin ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirilir.

Əməliyyatın müəyyən edilməsi

14. Gəlir, adətən tərəflər arasında əldə olunmuş razılığa əsasən həyata keçirilən ayrıca əməliyyatlar üzrə tanınır. Lakin, müəyyən hallarda əməliyyatın mahiyyətini əks etdirmək üçün gəlirin tanınma meyarlarını əməliyyatın ayrı-ayrılıqda müəyyənləşməsi mümkün olan komponentlərinə tətbiq etmək zərurəti yaranır. Bu proses seqmentasiya kimi tanınır. Məsələn, məhsulun satış qiymətinə növbəti göstəriləcək xidmətlər üzrə müəyyənləşdirilməsi mümkün olan məbləğ daxil edildikdə, həmin məbləğin gəlir kimi tanınması xidmətin yerinə yetirilməsi anıadək təxirə salınır. Əksinə, müəyyən əməliyyatın iqtisadi effekti bir-biri ilə bağlı olan iki və ya daha çox əməliyyatlara eyni zamanda istinad edilmədən anlaşıla bilmədiyi halda, tanınma meyarları həmin əməliyyatlara birlikdə tətbiq edilir. Məsələn, müəssisə malları satdıqda və eyni zamanda, bu əməliyyatın mahiyyətini ləğv edən həmin malların gələcəkdə geri alınması üzrə müqavilə bağladıqda, gəlirin tanınma meyarları həmin əməliyyatlara birlikdə tətbiq edilməlidir.

MALLARIN SATIŞI

15. Malların satışından əldə olunan gəlir aşağıdakı bütün şərtlərin yerinə yetirildiyi təqdirdə tanınır:
- (a) müəssisə malların mülkiyyət hüququ ilə bağlı risklərin və mükafatların əhəmiyyətli dərəcəsini alıcıya ötürdükdə;
 - (b) müəssisə mülkiyyət hüququ ilə bağlı idarəetmədə artıq iştirak etmədikdə və satılmış mallar üzərində faktiki nəzarəti saxlamadıqda;
 - (c) gəlirin məbləğini etibarlı əsasda qiymətləndirmək mümkün olduqda;
 - (ç) əməliyyat ilə bağlı iqtisadi səmərələrin müəssisəyə daxil olması ehtimal olunduqda;
 - (d) əməliyyat ilə bağlı keçmiş və gələcək xərcləri etibarlı əsasda qiymətləndirmək mümkün olduqda.
16. Müəssisə tərəfindən satılmış malların mülkiyyət hüququ ilə bağlı risklərin və mükafatların əhəmiyyətli hissəsinin alıcıya keçməsi anının müəyyənləşdirilməsi əməliyyatın şərtlərindən asılıdır. Əksər hallarda, bu cür risklərin və mükafatların ötürülməsi satılmış mallar üzrə mülkiyyət hüququnun alıcıya keçməsi və ya bu malların alıcının faktiki mülkiyyətinə verilməsi ilə üst-üstə düşür, digər hallarda isə bu hadisələr eyni vaxtda baş vermir.
17. Müəssisə mülkiyyət hüququ ilə bağlı risklərin əhəmiyyətli dərəcəsini öz ixtiyarında saxladıqda, həmin əməliyyat satış əməliyyatı hesab edilmir və bu əməliyyatdan yaranan daxilolmalar gəlir kimi tanınmır. Bu hallar aşağıda göstərilən şərtlər əsasında yaranı bilər:
- (a) müəssisə satılmış malların qeyri-qənaətbəxş istismar qabiliyyətinə görə məsuliyyət daşdıqda və bu məsuliyyət adi zəmanət öhdəliklərinə aid olmadıqda;
 - (b) müəssisənin konkret satışdan əldə edəcəyi gəlirin alıcı tərəfindən bu malların satışından əldə edəcəyi gəlirdən asılı olduqda;
 - (c) göndərilmiş mallar müəssisə tərəfindən quraşdırılmalı olduqda və müqavilənin əksər hissəsini təşkil edən bu quraşdırma işlərinin icrası hələ yekunlaşdırılmadıqda;
 - (ç) alıcı alqı-satqı müqaviləsində müəyyənləşdirilən səbəbdən alış əqdini ləğv etmək hüququna malik olduqda və müəssisə satılmış malların geri qaytarılması ehtimalını etibarlı səviyyədə müəyyən etmək imkanına malik olmadıqda.
18. Müəssisə mülkiyyət hüququ ilə bağlı olan yalnız əhəmiyyətsiz riskləri və mükafatları öz ixtiyarında saxladıqda, bu cür əməliyyat satış hesab edilir və bu əməliyyatdan yaranan gəlir tanınır. Məsələn, satıcı artıq ona məxsus olan məbləğin mədaxilini təmin etmək məqsədilə mülkiyyət hüququnu öz ixtiyarında saxlaya bilər. Bu halda, müəssisə mülkiyyət hüququ ilə bağlı olan risklərin və mükafatların əhəmiyyətli dərəcəsini ötürdükdə, bu əməliyyat satış əməliyyatı hesab edilir və bu əməliyyatdan yaranan gəlir tanınır. Müştəri razı qalmadıqda, pulun qaytarılmasının təmin edilməsi şərti ilə pərakəndə satışı digər nümunə kimi göstərmək olar. Bu hallarda, satıcı malların gələcəkdə geri qaytarılmasını etibarlı əsasla qiymətləndirə bildikdə və malların geri qaytarılması

üzrə öhdəlik əvvəlki təcrübəyə, eləcə də digər müvafiq amillərə əsaslanaraq tanındıqda, əməliyyatdan yaranan gəlir satışın həyata keçirildiyi anda tanınır.

19. Hər hansı əməliyyatdan yaranan gəlir yalnız bu əməliyyat ilə bağlı iqtisadi səmərənin müəssisəyə daxil olacağı əsaslı sürətdə ehtimal olunmuşda tanınır. Bəzi hallarda, malların satılması və ya xidmətlərin göstərilməsi üzrə ödəniş həyata keçirilməyənədək və ya bununla bağlı qeyri-müəyyənlik aradan qaldırılmayanadək, iqtisadi səmərənin müəssisəyə daxil olma ehtimalı mövcud olmaya da bilər. Xarici hökumət orqanının həmin dövlətin ərazisində həyata keçirilmiş satışdan əldə olunan vəsaitin digər ölkəyə köçürülməsi həmin xarici dövlətin səlahiyyətli orqanlarının icazəsindən asılı olduqda, əməliyyatdan yaranan iqtisadi səmərənin müəssisəyə daxil olacağı qeyri-müəyyən ola bilər. Yalnız icazə əldə olunduqda, qeyri-müəyyənlik aradan qaldırılır və müvafiq olaraq, gəlir tanınır.
20. Təcrübədə əvvəlki dövrlərdə gəlir kimi tanınmış məbləğin sonrakı dövrlərdə alınması ilə bağlı qeyri-müəyyənlik yarana bilər. Bu halda, alınmamış və ya əvəzi ödəniləcəyi artıq ehtimal olunmayan məbləğ əvvəlcədən tanınmış gəlirə düzəliş kimi deyil, hesabat dövründə xərc kimi tanınır.
21. Eyni əməliyyata və ya hadisəyə aid olan gəlir və xərclər müvafiqlik (əlaqələndirmə) konsepsiyasına uyğun olaraq eyni zamanda tanınmalıdır. Gəlirin tanınması üçün zəruri olan digər şərtlər yerinə yetirildikdə zəmanət öhdəlikləri və malların göndərilməsindən sonra yaranan sair xərclər müəssisə tərəfindən etibarlı əsasla qiymətləndirilə bilər. Lakin, xərclərin etibarlı əsasla qiymətləndirilməsi mümkün olmadıqda, malların satışından artıq əldə olunmuş hər hansı əvəzləşdirmə gəlir kimi deyil, öhdəlik kimi tanınır.

XİDMƏTLƏRİN GÖSTƏRİLMƏSİ

22. Xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı olan əməliyyatın nəticəsinin etibarlı əsasla qiymətləndirilməsi mümkün olduqda, bu əməliyyatdan əldə olunan gəlir həmin əməliyyatın hesabat tarixinə olan yekunlaşma mərhələsinə istinadən tanınmalıdır. Əməliyyatın yekunlaşma mərhələsinə istinad edilərək gəlirin tanınması «işin faiz etibarlı ilə yerinə yetirilmə metodu» adlanır. Bu metoda əsasən, gəlir xidmətlərin göstərildiyi hesabat dövründə tanınır.
23. Aşağıda göstərilən bütün şərtlər yerinə yetirildiyi təqdirdə, xidmətin göstərilməsi ilə bağlı əməliyyatın nəticəsi etibarlı əsasla qiymətləndirilə bilər:
 - (a) gəlirin məbləğini etibarlı əsasla qiymətləndirmək mümkün olduqda;
 - (b) əməliyyat ilə bağlı iqtisadi səmərələrin müəssisəyə daxil olması ehtimal olunduqda;
 - (c) əməliyyatın yekunlaşma mərhələsinin hesabat tarixində etibarlı əsasla qiymətləndirilməsi mümkün olduqda;
 - (ç) əməliyyat ilə bağlı çəkilmiş və bu əməliyyatın yekunlaşdırılması üçün zəruri olan çəkiləcək məsrəflərin etibarlı əsasla qiymətləndirilməsi mümkün olduqda.
24. Xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı əməliyyatın başlama və yekunlaşma tarixləri müxtəlif hesabat dövrlərinə təsadüf edə bilər. Bu cür əməliyyatlardan yaranan gəlir, konkret işlərin yerinə yetirildiyi müvafiq hesabat dövrlərində uçota alınmalıdır. Bu metod əsasında gəlirin tanınması hesabat dövründə göstərilmiş xidmətlər üzrə fəaliyyətin həcmi təqdim edir və bu fəaliyyətin nəticələrini əks etdirən müvafiq məlumatlarla təmin edir.
25. Hər hansı əməliyyatdan yaranan gəlir yalnız bu əməliyyat ilə bağlı əldə ediləcək iqtisadi səmərənin müəssisəyə daxil olacağı əsaslı sürətdə ehtimal olunmuşda tanınır. Lakin, əvvəlki dövrlərdə gəlir kimi tanınmış məbləğin sonrakı dövrlərdə alınması ilə bağlı qeyri-müəyyənlik yarana bilər. Bu halda, alınmamış və ya əvəzi ödəniləcəyi artıq ehtimal olunmayan məbləğ əvvəlcədən tanınmış gəlirə düzəliş kimi deyil, hesabat dövründə xərc kimi tanınır.

26. Ümumiyyətlə, müəssisə əməliyyatda iştirak edən digər tərəflərlə aşağıdakı məqamları razılaşdırdıqdan sonra qiymətləndirməni etibarlı əsasla həyata keçirə bilər:
- (a) əməliyyatda iştirak edən hər bir tərəfin, onlar tərəfindən və onlara göstəriləcək xidmətlərlə bağlı qanuna müvafiq hüquqları;
 - (b) mübadilə edilməli olan əvəzləşdirmə;
 - (c) hesablaşmanın üsulu və şərtləri.

Xidmətlərin göstərilməsi zamanı, müəssisə daxili maliyyə planlaşdırılması və hesabat sistemi vasitəsilə gəlirin qiymətləndirilmiş məbləğini nəzərdən keçirir və zərurət yarandıqda, bu məbləğ yenidən qiymətləndirilir. Bu cür təhlilin və yenidənqiymətləndirmənin aparılması zərurəti əməliyyatın nəticəsinin etibarlı səviyyədə qiymətləndirilməsinin mümkün olmadığını əks etdirmir.

27. Əməliyyatın yekunlaşma mərhələsi müxtəlif metodlar əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəssisə göstərilən xidmətlərin etibarlı əsasla qiymətləndirilməsini təmin edən metoddan istifadə edir. Əməliyyatın mahiyyətindən asılı olaraq, aşağıdakı metodlardan istifadə oluna bilər:
- (a) yerinə yetirilmiş işlərin sorğu metodu;
 - (b) hazırkı tarixə göstərilmiş xidmətlərin göstəriləcək ümumi xidmətərin həcminə faiz nisbəti metodu;
 - (c) hazırkı tarixədək çəkilmiş məsrəflərin əməliyyat üzrə qiymətləndirilmiş ümumi məsrəflərə faiz nisbəti metodu.

Hazırkı tarixədək çəkilmiş məsrəflərə yalnız bu tarixə qədər göstərilmiş xidmətləri əks etdirən məsrəflər aid edilir. Əməliyyat üzrə ümumi məsrəflərə isə yalnız göstərilmiş və ya göstərilməli olan xidmətləri əks etdirən məsrəflər daxil edilir.

Sifarişçilərdən alınmış aralıq ödənişlər və avanslar, adətən göstərilmiş xidmətlərin həcmi əks etdirmir.

28. Xidmətin göstərilməsi üçün müəyyən dövr ərzində qeyri-müəyyən sayda əməliyyatlar həyata keçirildikdə, gəlir xidmətin yekunlaşma mərhələsini daha düzgün əks etdirən digər metodun mövcudluğu haqqında əsas olmayanaqədər düz xətt metodu əsasında tanınır.
29. Xidmətin göstərilməsi üçün müəyyən dövr ərzində bir və ya bir neçə əməliyyatlar həyata keçirildikdə, gəlir bu əməliyyat və ya əməliyyatların bitdiyi anda tanınır. Bu əməliyyatlardan hər hansı biri digərlərindən daha əhəmiyyətli olduqda, gəlirin tanınması həmin əməliyyat tam icra olunanadək təxirə salınır.
30. Xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı əməliyyatın nəticəsinin etibarlı əsasla qiymətləndirilməsi mümkün olmadıqda, gəlir yalnız əvəzi ödənilə bilən tanınan xərclərin həcminə uyğun olaraq tanınmalıdır.
31. Adətən, əməliyyatın yerinə yetirilməsinin ilkin mərhələlərində onun nəticəsinin etibarlı əsasda qiymətləndirilməsi mümkün deyil. Buna baxmayaraq, müəssisə tərəfindən əməliyyatın keçirildiyi zaman çəkilən məsrəflərin əvəzinin ödəniləcəyi ehtimal oluna bilər. Beləliklə, gəlir yalnız tanınan əvəzi ödənilə bilən xərclərin həcminə uyğun olaraq tanınır. Əməliyyatın nəticəsinin etibarlı əsasda qiymətləndirilməsinin mümkün olmaması səbəbindən hər-hansı mənfəət tanınmır.
32. Əməliyyatın nəticəsinin etibarlı əsasla qiymətləndirilməsi mümkün olmadıqda və çəkilən məsrəflərin gələcəkdə əvəzinin ödəniləcəyi ehtimal olunmadıqda, gəlir tanınmır, məsrəflər isə xərc kimi tanınır. Müqavilənin nəticələrini etibarlı əsasla qiymətləndirməyə mane olan qeyri-müəyyənliklər aradan qaldırıldıqda, gəlir 30-cu maddəyə əsasən deyil, 22-ci və 23-cü maddələrə uyğun olaraq tanınır.

FAİZ GƏLİRİ, ROYALTI VƏ DİVİDENTLƏR

33. Müəssisənin aktivlərinin digər şəxslər tərəfindən istifadə edilməsi aşağıdakı formalarda gəlirlərin yaranması ilə nəticələnir:
- (a) faiz gəliri – müəssisəyə məxsus olan pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin istifadəsinə görə ödənişlər;

- (b) royalti – müəssisələrin uzunmüddətli aktivlərinin (patentlərin, ticarət nişanlarının, müəlliflik hüquqlarının, kompüter program təminatının və sair oxşar aktivlərinin) istifadəsinə görə ödənişlər;
- (c) dividendlər – müəssisənin xalis mənfəətinin səhmdarlar arasında onların müvafiq iştirak paylarına uyğun olaraq bölüşdürülmüş məbləğləri.
34. Faiz gəliri, royalti və dividendlər formasında yaranan gəlir aşağıdakı bütün şərtlərin yerinə yetirildiyi təqdirdə bu Standartın 35-38-ci maddələrində müəyyən edilmiş qaydada tanınır:
- (a) əməliyyat ilə bağlı iqtisadi səmərələrin müəssisəyə daxil olması ehtimal olunduqda;
- (b) gəlirin məbləğini etibarlı əsasla qiymətləndirmək mümkün olduqda.
35. Faiz formasında yaranan gəlir aktivin real səmərəliliyini nəzərə almaqla mütənasib qaydada tanınmalıdır.
36. Royalti formasında yaranan gəlir müvafiq müqavilənin mahiyyətinə uyğun olaraq, hesablama metodu əsasında tanınmalıdır.
37. Divident formasında yaranan gəlir səhmdarlar tərəfindən bu dividendləri almaq hüququ əldə olunduqda tanınmalıdır.
38. Faiz, royalti və dividend formasında yaranan gəlir, mənbədən tutulan hər hansı vergilər daxil olmaqla, ümumi məbləği ilə qiymətləndirilir.
39. Aktivin real səmərəliliyi - aktivin istifadəyə yararlı olduğu müddət ərzində müəssisəyə daxil olması gözlənilən pul vəsaitlərinin axınının aktivin ilkin balans dəyərində diskontlaşdırılması üçün zəruri olan faiz dərəcəsidir. Faiz formasında yaranan gəlirə borc qiymətli kağızın ilkin balans dəyəri ilə onun ödənilməsi anına olan dəyəri arasındakı amortizasiya olunan fərqi məbləği daxildir.
40. Faiz gəliri gətirən borc alətləri (borc qiymətli kağızlar və onlara oxşar müqavilələr) üzrə faiz hesablandıqdan sonra, həmin alətlər bu faizlərin alınmasından əvvəl əldə oluna bilər. Bu hallarda, sonrakı dövrdə əldə olunmuş faizlər bu borc alətlərinin əldə olunmasından əvvəl və sonrakı dövrlər üzrə bölüşdürülməlidir. Bu faizlərin yalnız əldə olunmasından sonrakı dövrə aid olan hissəsi gəlir kimi tanınır.
41. Müəssisə tərəfindən əldə olunmuş kapital alətləri (paylı qiymətli kağızlar və onlara oxşar müqavilələr) üzrə dividendlər bu alətin əldə olunmasından əvvəl qazanılmış kapitalın bütövlüklə və ya qismən bölüşdürülməsi dövrünə aiddirsə, həmin dividendlər müvafiq olaraq bu kapital alətlərinin ilkin dəyərindən çıxılır və dividend gəliri kimi tanınmır. Bu bölüşdürməni mülahizələrə əsaslanmış üsuldan fərqli üsullar ilə həyata keçirmək çətinlik yaratdıqda, əldə olunmuş dividendlərin ümumi məbləği bu kapital alətlərinin əldə olunmasından sonrakı dövr üzrə gəlir kimi tanınır. Lakin, kapital alətinin ilkin dəyərinin bir hissəsinin əvəzləndirilməsini birmənalı olaraq əks etdirən məbləğ dividend gəliri kimi tanınmamalıdır və bu kapital alətinin ilkin dəyərindən çıxılmalıdır.
42. Royalti formasında yaranan gəlir, adətən müvafiq müqavilələrin şərtlərinə uyğun olaraq hesablanır və tanınır. Lakin, bəzi hallarda müqavilənin mahiyyətini nəzərə alaraq, bu gəlirin başqa sistemə uyğun və məqsədmüvafiq əsasda (hadisə və əməliyyatların hüquqi formasına deyil, iqtisadi mahiyyətinə görə üstünlüyün verilməsi prinsipinə uyğun olaraq) tanınması daha məqsədəuyğundur.
43. Faiz, royalti və dividend formasında yaranan gəlir yalnız əməliyyat ilə bağlı əldə ediləcək iqtisadi səmərənin müəssisəyə daxil olacağı əsaslı sürətdə ehtimal olunmuş qaydada tanınır. Lakin, əvvəlki dövrlərdə gəlir kimi tanınmış məbləğin sonrakı dövrlərdə alınması ilə bağlı qeyri-müəyyənlik yaranma bilər. Bu halda, alınmamış və ya əvəzi ödəniləcəyi artıq ehtimal olunmayan məbləğ əvvəlcədən tanınmış gəlirə düzəliş kimi deyil, hesabat dövründə xərc kimi tanınır.

SAİR GƏLİR

44. Maddi və qeyri-maddi uzunmüddətli aktivlərin dəyərinin dəyişməsindən və ya satışından yaranan sair gəlir 7№-li və 12 №-li Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının tələblərinə uyğun olaraq tanınır.

45. Sair gəlir, həmçinin ehtiyatların ilkin dəyərinin əvvəlki hesabat dövrlərində mümkün xalis satış dəyərində azaldılmış dəyərinin sonrakı dövrlərdə artımı nəticəsində yaranır və cari dövrün xərclərinin azalması kimi tanınır. Bu gəlir ehtiyatların cari balans dəyərində onların ilkin dəyərində artırılmış məbləğində qiymətləndirilir. Ehtiyatların mümkün xalis satış dəyərində onların ilkin dəyərindən artıq olduğu hər hansı məbləğ gəlir kimi tanınmır.
46. Hesabat dövründə şübhəli borcların qiymətləndirilmiş məbləğinin azalması nəticəsində yaranmış sair gəlir hesabat dövrünün xərclərinin azalması kimi tanınır. Bu gəlir debitor borclarının məbləğinə düzəliş kimi Mühasibat balansında uçota alınan şübhəli borcların yeni qiymətləndirilmiş məbləği ilə əvvəlki məbləği arasındakı fərq kimi qiymətləndirilir. Keçmiş hesabat dövrlərində silinmiş debitor borclarının cari hesabat dövründə ödənilməsi nəticəsində yaranan sair gəlir hesabat dövrünün xərclərinin həmin məbləğdə azalması kimi tanınır. Bu halda, iqtisadi səmərələrin müəssisəyə daxil olması ehtimal olduğu nəzərdə tutulur.

GƏLİRİN TƏQDİM EDİLMƏSİ VƏ AÇIQLANMASI

47. Bu Standartın 50-ci maddəsində göstərilmiş hallar istisna olmaqla, malların və sair aktivlərin satışından, eləcə də xidmətlərin göstərilməsindən əldə olunan gəlir maliyyə hesabatlarında ƏDV, aksiz vergisi, digər vergilər, satış endirimləri və geri qaytarılan malların dəyəri çıxılmaqla təqdim edilir
48. Gəlir və xərc maddələri yalnız aşağıdakı hallarda qarşılıqlı əvəz edilə bilər:
(a) Milli Mühasibat Uçotu Standartı bunu tələb etdiyi və ya bunu nəzərdə tutduğu; və yaxud
(b) eyni və ya oxşar əməliyyatların və hadisələrin nəticəsində yaranan sair gəlirlər və bunlarla əlaqəli sair xərclər əhəmiyyətli olmadığı halda.
49. Mənfəət və zərər haqqında hesabatda gəlirin aşağıdakı maddələri təqdim olunmalıdır:
(a) satış;
(b) sair əməliyyat gəlirləri;
(c) fəaliyyətin dayandırılmasından yaranan gəlir;
(ç) maliyyə gəliri;
(d) asılı və birgə müəssisələrin mənfəətində iştirak payı;
50. Müəssisə hesabat dövründə tanınmış gəlirləri ilə bağlı aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:
(a) xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı əməliyyatların yekunlaşma mərhələsini müəyyən etmək üçün istifadə edilmiş metodlar haqqında məlumat da daxil olmaqla, gəlirin tanınması üçün qəbul edilmiş uçot siyasətini;
(b) hesabat dövrü ərzində tanınmış gəlirin hər bir mühüm kateqoriyası üzrə məbləğini, o cümlədən:
– malların satışı ;
– xidmətlərin göstərilməsi;
– faiz gəliri;
– royalti;
– dividendlər.
(c) malların və ya xidmətlərin mübadiləsindən yaranan və gəlirin hər bir mühüm kateqoriyasına daxil edilmiş məbləğini;

QÜVVƏYƏ MINMƏ TARİXİ

51. Bu Standartın qüvvəyə minmə tarixi Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin müvafiq əmri ilə müəyyən edilir.

Əlavə 1 – “Gəlir” adlı 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı ilə müqayisə

“Gəlirlər üzrə” Kommersiya Təşkilatları üçün 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartı əsasən “Gəlir” adlı 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartından (2006-cı ilin redaksiyası) götürülmüşdür. Bu Standartlar arasındakı əsas fərqlər aşağıda qeyd edilir:

- 1-ci maddə, 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartını “Mühasibat uçotu haqqında” qanun ilə əlaqələndirmək üçün əlavə edilmişdir. 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında bu cür maddə mövcud deyildir.
- 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartının 3-cü və 4-cü maddələri, “Mühasibat uçotu haqqında” qanunda göstərdiyi kimi, həmin standartı tətbiq etməli olan müəssisələri müəyyən edir. 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında bu cür maddə mövcud deyildir.
- Bu Standart “əsas gəlir” və “sair gəlir” anlayışlarından istifadə edir və bu cür gəlirin uçota alınması ilə əlaqədar tələbləri əks etdirir. 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında isə yalnız “əsas gəlir” anlayışı verilir və “sair gəlirin” uçotu barədə heç bir şey deyilmir.
- Şəffaflıq baxımından bu Standartın açıqlama və təqdimat ilə bağlı tələbləri 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı ilə müqayisədə daha təfsilatlıdır.
- Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiq olunmadığı hallar 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı ilə müqayisədə genişləndirilmiş və tikinti müqaviləsi çərçivəsində heyata keçirilən xidmətləri və birbaşa kapitalda tanınmalı olan əməliyyatları daxil edir.
- 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında gəlir gətirən əməliyyat ilə bağlı xərclərin tanınması üçün onların etibarlı əsasda qiymətləndirilə bilməli olduğu tələb edilir. 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartında bu cür tələb yoxdur.
- 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartında maddələrin verilmə sırası bəzi hallarda 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartından fərqlənir. Bundan əlavə, 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartının bəzi maddələri 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartında iki və ya daha çox maddəyə bölünmüşdür. Bu aydınlığın təmin olunması məqsədilə edilmişdir.
- 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartında 46, 47 və 48-ci maddələr əlavə edilmişdir. Onlar “sair gəlir” anlayışının daxil edilməsinin uçot üçün nəticələrini əks etdirir.
- 18 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına bir sıra şərhəddici misallar, şərhlər və təqdimatlar daxildir. Müəyyən edilmiş siyasətə uyğun olaraq, bu cür misal və şərhlər 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartda deyil, Şərhlər sənədində əhatə olunur.